

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Történettudományi
Intézet

Árpád-ház Program

Scientia et fidalitate

„Hadak útján”

A népvándorlaskor fiatal kutatóinak
XXIX. konferenciája

29th Conference of Young Scholars on the Migration Period

Absztraktkötet

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 15

Bölcészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok

Volume 6

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Advisory Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, Ua)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, Syr)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, Ru)

BTK MŐT
sorozatszerkesztők

Fodor Pál
BTK
főigazgató

Vásáry István
BTK MŐT
elnök

„HADAK ÚTJÁN”
A NÉPVÁNDORLÁSKOR
FIATAL KUTATÓINAK
XXIX. KONFERENCIÁJA

Budapest, 2019. november 15–16.

29TH CONFERENCE OF YOUNG SCHOLARS
ON THE MIGRATION PERIOD

November 15-16, 2019, Budapest

Absztraktkötet

Szerkesztők

SUDÁR BALÁZS – TÜRK ATTILA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Régészettudományi Intézet

Martin Opitz Kiadó

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Témacsoport

BUDAPEST 2019

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet a

Árpád-ház Program
támogatásával valósult meg

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

A kötet az Árpád-ház Program támogatásával készült
(IV.1. Keleti örökség – Keleti kapcsolatok. Írott források és kiadványok
IV.2. Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszere)

A kötet szerkesztése az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Munkatársak

Ambrus Edit – Budai Dániel – Füredi Ágnes

© szerzők

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

© Martin Opitz Kiadó

ISBN 978-963-9987-57-9

HU-ISSN 2064-8162

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Kiadja:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport –
Martin Opitz Kiadó – PPKE BTK Régészettudományi Intézet

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

TARTALOM

VITALIE SINICA – NICOLAI TELNOV – MAKSYM KVITNYTSKYI: Венгерские памятники IX – первой половины X в. в Северо-Западном Причерноморье – Archaeological sites of the Subbotsy horizon (legacy of the 'Etelkoz') in the Northwest Black Sea Region (9–10 th cc.).....	7
ZÁGORHIDI CZIGÁNY BERTALAN – IGOR PROHNENKO – TARAS VERBA – OLEG FJODOROV – TÜRK ATTILA: Honfoglalás kori magyar jellegű sír Rovanci (Ua) határából. Adatok a 10. századi veretes készenléti íjtartó tegezok kelet-európai elterjedéséhez	11
BALOGH BODOR TEKLA: Gömbsorcüngös fülbevalók a 10. századi Kárpát-medencében és kelet-európai kapcsolatrendszerük.....	18
POLÓNYSI EMESE – TÜRK ATTILA: A Kárpát-medence 10. századi lemezes hajfonatkorongjainak klasszifikációja és a hajfonat díszítésének kora középkori kelet-európai kapcsolatrendszere	20
HARANGI FLÓRIÁN – E. NAGY KATALIN – BERTA NORBERT – TÜRK ATTILA: Honfoglalás kori temető Derecske határából. Adatok a 10. századi magyar külkapcsolatok kérdéséhez az import selyemleletek kapcsán	30
FLESCH MÁRTON – STROHMAYER ÁDÁM – TÜRK ATTILA: A honfoglalás kori tegezöv egy új rekonstrukciója a karosi II/52. sír íjászfelszerelésének átdolgozása és keleti analógiák nyomán.....	34
B. SZABÓ JÁNOS: Honfoglalás anatómia: Anonymus honfoglalás történetének e gy eddig ismeretlen keleti párhuzama	42
FEHÉR BENCE: Modern filológiai teendők a magyar őstörténet középgörög forrásai körül	43
KÁPOLNÁS OLIVÉR: A magyar eredetmonda szerkezetének mongol és mandzsu párhuzamai.....	45
SUDÁR BALÁZS: Madzsarok Anatóliában: kora újkori magyar bevándorlók vagy nomád törökök?.....	47
SZEBENYI TAMÁS: Megjegyzések a szarmata Barbaricum pecsételt kerámiájához az újabb Pest megyei leletek kapcsán.....	49
MASEK ZSÓFIA – SERLEGI GÁBOR – VÁGVÖLGYI BENCE: A jászalsószentgyörgyi késő szarmata – hun kori halomsíros temető újraértékelése	51
PIROS RÉKA ÁGNES – MOZGAI VIKTÓRIA – BAJNÓCZI BERNADETT: Hun kori lószerszamos leletegyüttesek roncsolásmentes archeometriai vizsgálatának új eredményei	53
MOZGAI VIKTÓRIA – HORVÁTH ESZTER – BAJNÓCZI BERNADETT: Archeometriai vizsgálatok 5. századi gránát- és niellóberakásos aranyozott ezüst övcsatokon.....	54
PROHÁSZKA PÉTER: Aranyérmek késő római és kora népvándorlás kori sírokban	55
RÁCZ RITA: Kronológiai kérdések, külkapcsolatok, viselet Újabb megfigyelések a jutasi 196. sír és a langobard továbbélés kérdésében, a női viselet tükrében.....	57
ZÁGORHIDI CZIGÁNY BERTALAN – KENÉZ ÁRPÁD – TÜRK ATTILA: Tiszakürt–Sziki-Kisföldek 32. objektum honfoglalás kori sír. Adatok a 10. századi hurkos végű bronzdrótok értékeléséhez, valamint a lovaglóostorok és fémszerelések faedények elkülönítéséhez a korszak hagyatékában.....	59
JANCSIK BALÁZS – GULYÁS ANDRÁS – STROHMAYER ÁDÁM – SZIGETI JUDIT – TÜRK ATTILA: A Jászság honfoglalás kori régészeti kutatásának új eredményei. Adatok a 10. századi poncolt süvegsúcsok és a csövecskés merevítésű tarsolyok elterjedéséhez	68

LANGER DÁNIEL – LŐRINCZY GÁBOR – TÜRK ATTILA: Szeged-Szabadkai út, Négyhalom dülő honfoglalás kori leletei. Adatok a 10. századi rozettás lószerszámveretek értékeléséhez és elterjedéséhez az új keleti analógiák fényében	77
TOMPA BALÁZS – ZÁGORHIDI CZIGÁNY BERTALAN: 9–10. századi egyenes pengéjű szablyák és szablamarkolatú kardok a Kárpát-medencében.....	84
TAKÁCS RICHÁRD – PUSZTAI TAMÁS: A Hernád-völgy 10–11. századi településtörténetéhez.....	86
SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV: Mire jó az archeogenetika és hogyan használjuk?	88
CSÁKY VERONIKA – GERBER DÁNIEL – KONCZ ISTVÁN – CSIKY GERGELY – SZEIFERT BEA – EGYED BALÁZS – PAMJAV HOROLMA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV – SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA – VIDA TIVADAR: Az avar kori elit eredetének és rokoni szerveződésének paleogenetikai vizsgálata.....	92
NÉMETH ENDRE – FEHÉR TIBOR: Az apai vonalú N haplocsoport szerepe a mai baskírok, tatárok és magyarok genetikai kapcsolatrendszerében	95
GERBER DÁNIEL – CSÁKY VERONIKA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV – SZEIFERT BEA – EGYED BALÁZS – SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA – TÜRK ATTILA: Betekintés az Urál vidéki népességek első évezredbeli genetikai összetételébe	97
SZEIFERT BEA – CSÁKY VERONIKA – GERBER DÁNIEL – EGYED BALÁZS – STÉGMÁR BALÁZS – TÜRK ATTILA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV – SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA: Korai magyarsággal kapcsolatba hozható oroszországi lelőhelyek csontanyagának archeogenetikai vizsgálata.....	100
MAÁR KITTI – NEPARÁCZKI ENDRE – MARÓTI ZOLTÁN – KALMÁR TIBOR – NAGY ISTVÁN – LATINOVICS DÓRA – KUSTÁR ÁGNES – PÁLFI GYÖRGY – RASKÓ ISTVÁN – TÖRÖK TIBOR: Honfoglalás kori köznépi temetők anyai vonalainak jellemzése, archeogenetikai módszerekkel.....	104
SZÜCS MELINDA: Meroving-kori lovas temetkezések a Dunántúlon.....	106
BEDE ILONA: Lótemetkezés és temetési folyamat elemzése tafonómiai elváltozások megközelítéssel és a funkcionális anatómia segítségével	108
ZBIGNIEW ROBAK: The Early Medieval stronghold Bojná-Valy – a seat of the elites or a garrison?	110
SZÜCSI FRIGYES: „Az ismeretlen ismerős.” Új eredmények a csákberény-orondpusztai avar kori temető kutatásából.....	112
POSZTERELŐADÁSOK	
LIBOR CSILLA: A gyermekek bioarchaeológiai kutatásainak lehetőségei.....	113
GULYÁS GYÖNGYI – GALLINA ZSOLT – TÜRK ATTILA: Újabb régészeti adatok a Duna–Tisza köze honfoglalás kori településtörténetéhez és a 10. századi bolgár–magyar kapcsolatok kérdéséhez egy tázlári sír kapcsán.....	115
A KONFERENCIA ELŐADÓI	122

HONFOGLALÁS KORI TEMETŐ DERECSKE HATÁRÁBÓL

Adatok a 10. századi magyar külkapcsolatok kérdéséhez az import selyemleletek kapcsán

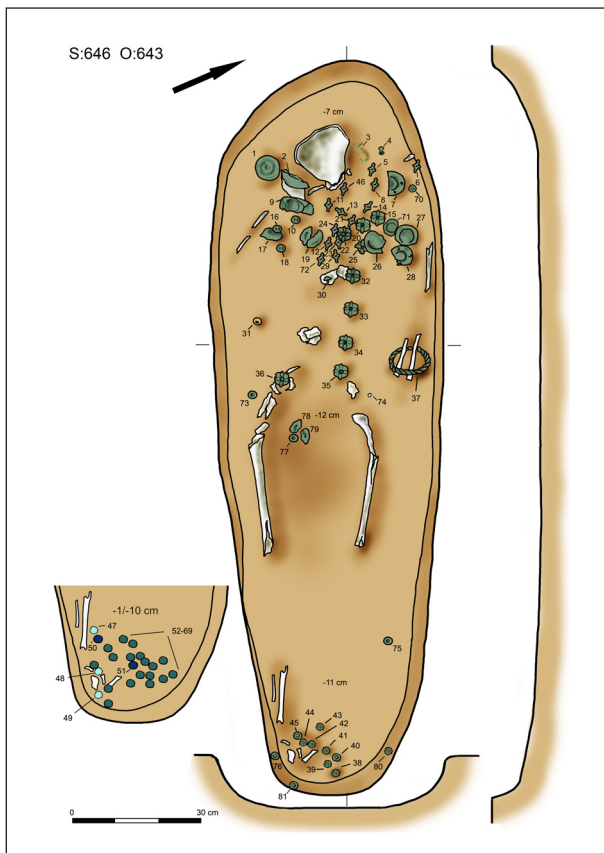
HARANGI FLÓRIÁN – E. NAGY KATALIN – BERTA NORBERT – TÜRK ATTILA

Derecske-Nagymező-dűlő lelőhelyen 2016 szeptemberében, az M35 autópálya Debrecen és Berettyóújfalú közötti szakaszának építését megelőző feltárása során háromsíros honfoglalás kori temető került elő. A feltárást a Salibury Kft. és a Debreceni Déry Múzeum együttműködésében került sor, míg a feldolgozásba bekapcsolódott a PPKE BTK Régészettudományi Intézete és a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Restaurátor és Restaurátorképző Központja.

A kiemelkedő leletanyaggal bíró 643. számú objektum egy női sír volt, amelyben nagyszámú textiltörödékek kerültek feltárással az ezüst veretekhez korrodálva, fémsókkal átítatott állapotban. A sír

textilleletei főként a felsőtesten előkerült nagyméretű ezüstkorongok által védve maradtak meg. Jó megtartásuk mellett a gyors és szakszerű textilrestaurátori beavatkozásnak köszönhetően arról leválaszthatók és megmenthetők voltak. A korongok által konzervált selyemmaradványok közt az ún. vetülék kompozitkötések mindkét fajtája megtalálható: a honfoglalás kori sírok meghatározható selyemmaradványainak jó részét képező ún. *samit* (vetülék kompozit-sávolykötés) mellett a kuriózumnak számító *taqueté* (vászon-vetülék kompozit kötés) is.

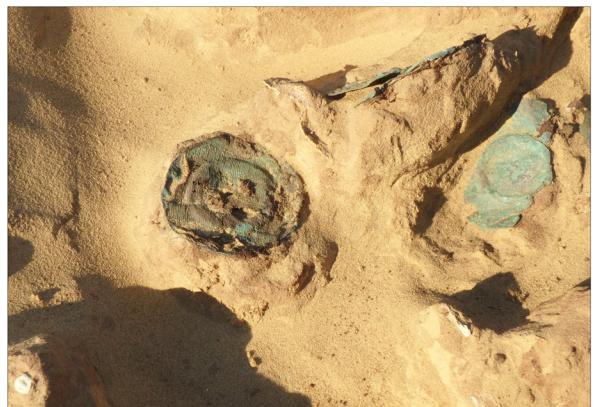
A derecskei sírban feltárt *taqueté* selyemlelet párhuzamai Iránból, illetve a Közel-Keletről ismertek, előfordulásuk a *samit* típushoz képest is jóval

1. kép. Derecske-Nagymező-dűlő 643. objektum

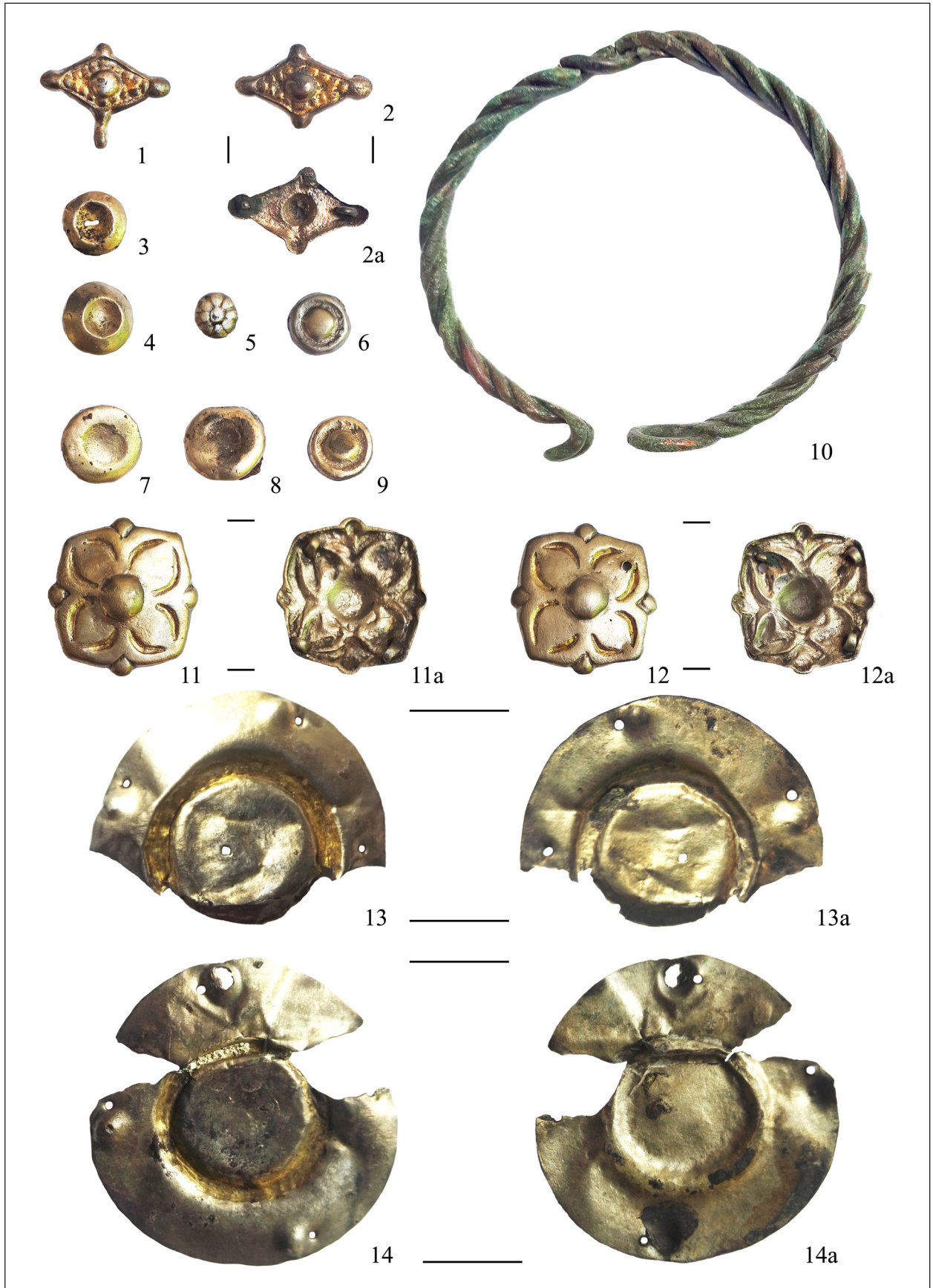

1

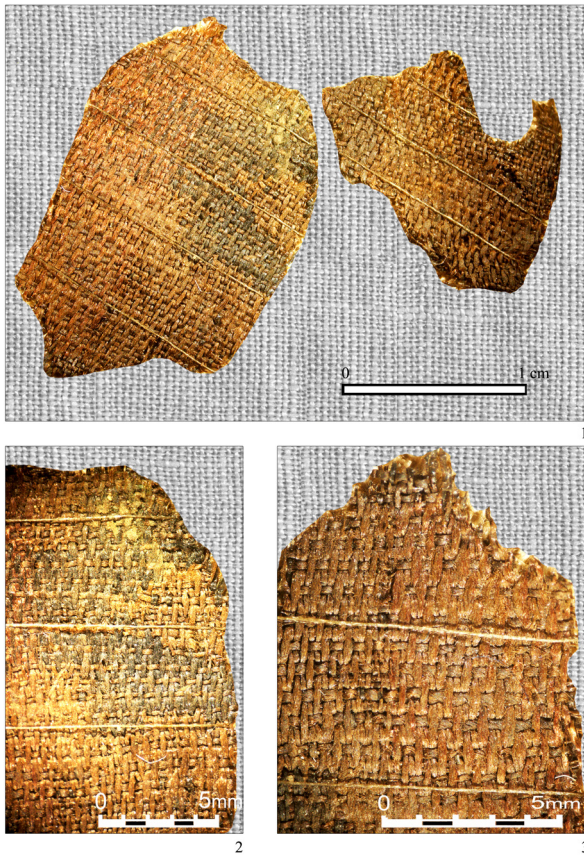

2

2. kép. 1–2: Derecske-Nagymező-dűlő 643. objektum selyemleletei feltárás közben

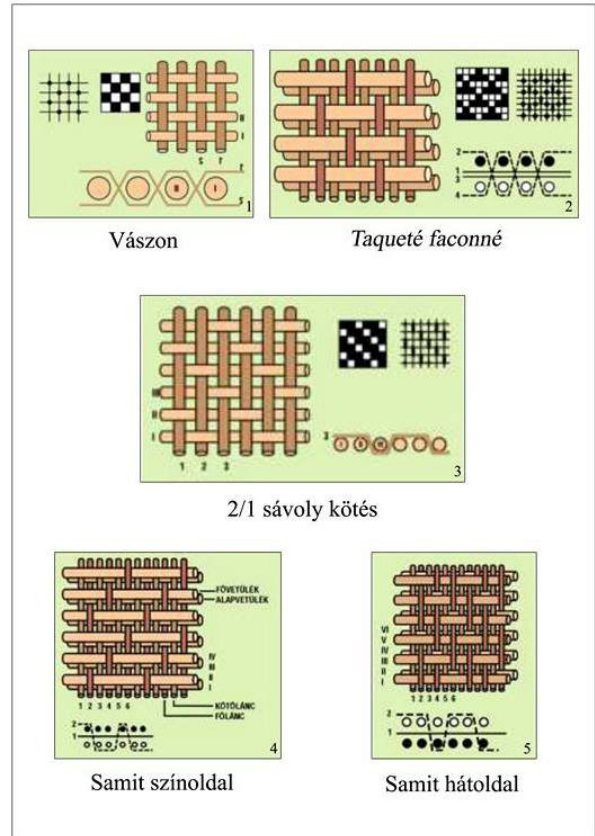

3. kép. Jellegzetes leletek Derecske-Nagymező-dűlő 643. objektumból

4. kép. 1–3: Derecske-Nagymező-dűlő 643. objektum selyemeletei restaurálás után

ritkább. Ez a típusú textil az kínai ún. Jin-selymeket másolja, amelyek a Selyemút mentén mind a steppén, mind a Kelet-Mediterráneum területén a Kr. e. 5. századtól elterjedtek voltak. Ezeket a selymeket feltehetően már az Kr. u. 3. században elkezdték másolni Nyugat- és Közép-Ázsiában, majd később a hellenizmus által érintett területeken, például Baktriában is. A legkorábbi selyem *taqueté* lelet a 3. századból, Dura-Európoszból (Szíria) származik. Turfánból pedig számos *taqueté* lelet ismert az 4–7. századból. Majd a teljes Kelet-Mediterrán térségben meghatározóvá váltak a gyapjú *taqueték*, ezeket első sorban a mai Egyiptom területéről ismerjük. Ezek azonban – néhány kivételtől eltekintve – gyapjúból készültek, amelyek a kutatás mai állása szerint Közép-Ázsia vagy Irán területéről származhatnak. Szíriában már a Bizánci-korban kialakulnak azok a szövőközpontok, amelyekben még az iszlám hódítás után is készülhettek *taqueté* kötésű selymek egészen a 13. századig. Továbbá Irán területéről is ismertek hasonló textilek a kor-

5. kép. 1–5: Kötéstani összefoglaló

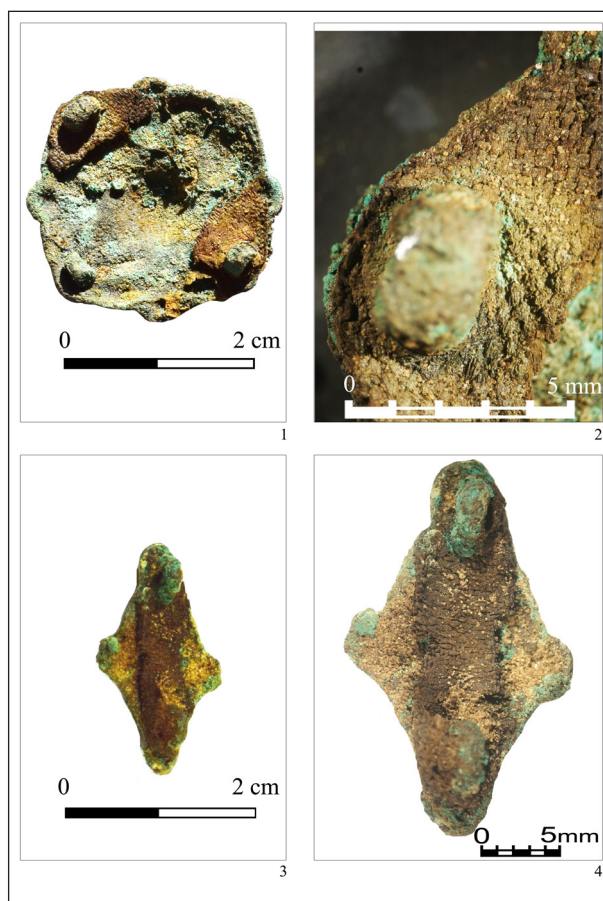
szakból (Kr. u. 10–12. század). Így azt gondoljuk, hogy a kelet-magyarországi *taqueté* leletek jól mutatják a honfoglalás kori magyarság széleskörű kapcsolatrendszerét, mivel *taqueté* kötésű selyem nem ismert sem Nyugat-Európában, sem pedig a híres északi viking leletek között. Ez arra utalhat, hogy a 10. századi magyarság más selyemforrásokkal is rendelkezhetett, hiszen jelen ismereteink alapján ezt nem hozhatták például az itáliai kalandozó hadjáratokból vagy Bizáncból. A lelettípus provenienciájának feltárásában a folyamatban lévő szín- és festékazonosítási kémiai vizsgálatok nagy előrelépést fognak nyújtani.

A lelettípus tisztántúli előfordulása kapcsolatban állhat azzal, hogy egyes vélemények szerint a 10. század első felében a transzeurópai kereskedelmi út egyik, Prágába tartó ága érinthette a Kárpát-medence területét, vagy annak közvetlen közelében haladt. Ennek másik végpontja Közép-Ázsiában volt, s a dirhemek mellett immár ezek az új típusú selyemmaradványok is bizonyí-

tékként szolgálnak ezen kereskedelmi kapcsolatok egykori meglétére.

Egyértelmű, hogy ehhez az úthoz a Felső-Tisza vidék és a Bodroghköz területe feküdt a legközelebb, amely egyben így más magyarázattal is szolgálhat az ezen a területen előforduló nagyszámú fegyveres temetkezés történeti háttérének magyarázatára. A térségben áthaladó igen jelentős kereskedelmi utak miatt ugyanis éppen ehhez hasonlóan, egy erősen militarizált társadalom képét mutatja a Kaukázus északi előterének, vagy a viking területek selyem- és dirhemleleteinek temetkezési környezete is.

Az új eredmények további hasonlóságokat mutattak ki az Észak-Kaukázus közismert 8–10. századi textilleleteivel, amely arra utal, hogy a nagynak vélt távolság ellenére mégis mind megalapozottabban használhassuk a Selyemút észak-kaukázusi alán régiójának vonatkozó leleteit viselettörténeti párhuzamként a honfoglalás kori hagyaték értékelésénél és rekonstruálásánál.

6. kép. 1–4: Textilmaradványok a Derecske-Nagymező-dűlő 643. objektumból származó fémleleteken

IRODALOM

- Berta N. – Harangi F. – E. Nagy K. – Türk A.: Újabb adatok a 10. századi textilleletek kutatásához. Honfoglalás kori temető Derecske–Nagymező-dűlő lelőhelyről. *Magyar Régészet. E-Journal. 2018 Ősz* http://files.archaeolingua.hu/2018O/Upload/Turk_H183.pdf
- Berta, N. – Harangi, F. – E. Nagy, K. – Türk, A.: New data to the research on the 10th century textiles from the Hungarian Conquest period cemetery at Derecske-Nagymező-dűlő Hungarian Archaeology. *E-Journal. 2018 Autumn.* http://files.archaeolingua.hu/2018O/Upload/Turk_E183.pdf
- E. Nagy K. – Bíró Á. – Bollók Á. – Költő L. – Langó P. – Türk A.: Bizánci selyemruha töredéke egy fonyódi 10. századi sírból. Újabb adatok a Kárpát-medence 10. századi viselettörténetéhez. In: *Studia et Experientia Docent. Tanulmányok László Emőke tiszteletére.* Szerk.: Szegzárdy-Csengery K. – Szilágyi A. – E. Nagy K. Budapest, 2010. 11–26.
- Bollók, Á. – T. Knotik, M. – Langó, P. – E. Nagy, K. – Türk, A.: Textile Remnants in the Archaeological Heritage of the Carpathian basin from the 10th–11th century. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 60 (2009) 147–221.
- Иерусалимская, А. А.: *Мощевая Балка: необычный археологический памятник на Северокавказском шелковом пути.* Санкт-Петербург 2012.